

En kritisk analyse af samtalens form i et åbent kvalitativt interview

David Rasch, stud. psych., Psykologisk Institut, Aarhus Universitet.

Indledning

En analyse af samtalens form, dvs. dynamikken mellem spørgsmål og svar, vil fortælle os noget om baggrunden for den viden, der produceres i interviewet. I det følgende vil jeg først redegøre for fordele og ulemper ved ledende spørgsmål. Derefter vil jeg foretage en kritisk analyse af et enkelt interviews form og dynamik. Afslutningsvis vil jeg samle mine overvejelser, og forsøge at vise, hvordan dynamikken i interviewet var afgørende for den viden, der blev produceret.

Fordele og ulemper ved ledende spørgsmål

En stor del af den kritik, som det kvalitative forskningsinterview har fået, er baseret på faren ved ledende spørgsmål. Steinar Kvale argumenterer imidlertid for, at ledende spørgsmål ikke nødvendigvis kun er uhensigtsmæssige og vildledende. Ledende spørgsmål kan have deres berettigelse, men det kræver, at de anvendes bevidst, specielt med henblik på at kontrollere interviewpersonens svar og dermed validere udsagnene. Det afgørende punkt er ifølge Kvale ikke, om man skal anvende ledende eller ikke ledende spørgsmål, men hvorvidt de ledende spørgsmål leder til ny, troværdig og værdifuld viden (Kvale, 2007, s. 106-108).

Det kan dog også være problematisk at stille ledende spørgsmål, særligt hvis interviewerens ikke selv er klar over, at han/hun gør det, hvilket jeg vil forsøge at vise i denne rapport. Det centrale spørgsmål er, om den viden, der produceres i interaktionen mellem interviewer og interviewperson, udtrykker interviewpersonens meninger, holdninger, overbevisninger og erfaringer, eller om den i højere grad afspejler interviewerens ditto som et resultat af ledende spørgsmål, kropsholdninger og kontekst (Elmholdt, 2005, s. 3).

Baggrund for en kritisk analyse af samtalens form

Med udgangspunkt i ovenstående farer ved ledende spørgsmål vil jeg forsøge at lave en kritisk analyse af et interview, jeg har foretaget i et lokale på Psykologisk Institut, Århus universitet, den 27. marts 2006. Interviewet blev udført på baggrund af en semistruktureret interviewguide, der havde til formål at udforske spørgsmålet: *Hvilke holdninger har studerende til psykologien?*

Kontakten til interviewpersonen, en 24-årig mandlig studerende fra Statskundskab, blev foretaget via sms. Han blev først efter interviewet var afsluttet, informeret om, hvad det overordnede emne var. Ved ikke at informere interviewpersonen om emnet før selve interviewet, ønskede vi at undgå, at interviewpersonen gik og gjorde sig nogle tanker om emnet inden han blev interviewet. Formålet var at mindske risikoen for "social desirability", der er en tendens hos interviewpersonen til at forsøge at se godt ud i interviewerens øjne. Interviewpersonen svarer ud fra hvad vedkommende tror interviewerens vil høre, og ikke ud fra egne holdninger, synspunkter og tanker (Coolican, 2004 s. 95).

En kritisk analyse af samtalens form, som den kommer til udtryk i transskriptionen

Af hensyn til omfang vil jeg ikke gennemgå hver spørgsmål/svar-udveksling, men slå ned relevante steder og gå i dybden med disse. Hvert nedslag indledes med et relevant citat. Jeg vil gå kronologisk frem, således at det første nedslag er fra begyndelsen, og det ottende nedslag er fra slutningen af interviewet.

Nedslag # 1

I mit allerførste spørgsmål, efter introduktionen, kan jeg have begået en fejl, der får interviewpersonen til at intellektualisere sit svar, og det kan have slået tonen an for resten af interviewet. Spørgsmålet lyder: ”*Jamen allerførst kunne jeg godt tænke mig at høre, hvad du tænker på, når jeg siger psykologi? Altså bare skyde ud i det blå.*”. Det er specielt de understregede ord, der slår en intellektualiserende tone an. Steinar Kvale¹ bemærkede i øvrigt til dette, at det er problematisk at anvende de samme ord på to måder i det samme spørgsmål. Jeg skulle have formuleret mit åbningsspørgsmål anderledes, eksempelvis ved at spørge åbent om hans erfaringer med psykologi.

Nedslag # 2

Mine tre første udsagn, efter det indledende spørgsmål, er et kort ”ja”. Dette kan opfattes af interviewpersonen, som en anerkendelse af, at vedkommende er på rette vej og bare skal fortsætte i den retning. Det er fra min side ment som en form for opmuntring, en måde at få interviewpersonen talt varm på. Men interviewpersonen kan altså også muligvis have oplevet det som ledende. Alternativt kunne mine udsagn have været uddybende spørgsmål.

Nedslag # 3

Lige efter opstår følgende ordveksling:

Interviewperson: *Selvfølger er der også sådan forskningsside vil jeg gå ud fra som jeg overhovedet ikke kender til, men som nok arbejder med bl.a. stadigvæk at, kunne jeg forestille mig, at der stadig er nogle spørgsmålstegn om hvordan hjernen fungerer, kunne jeg forestille mig.*

Interviewer: *Ok ja, der er rigeligt.*

Det kan opleves som ledende, da jeg giver udtryk for, at interviewpersonen er inde på noget af det rigtige. Det er helt ubevidst og ment som en opfordring til uddybelse, men jeg skulle have formuleret mig anderledes, således at det var spørgsmålet, der ville resultere i yderligere uddybelse og ikke min accept/opmuntring af hans svar.

Nedslag # 4

Lidt senere i interviewet opstår følgende udveksling:

Interviewer: *Ja, det må vi da håbe ellers. Ja. Sådan lidt mere brede, andre lignende tilbud på psykologi men, hvis man tænker på astrologi, jeg ved ikke om du er bekendt med begrebet...*

¹ Feedbacken fra Steinar Kvale fik jeg i forbindelse med forelæsningen i Forskningsmetode den 3. april 2006, hvor min transskription af interviewet blev gennemgået, specielt med henblik på de spørgsmål jeg stillede og hvilken effekt de havde på interviewpersonens svar.

Interviewperson: *Sådan alternative tilgange?*

Interviewer: *Præcis.*

Interviewperson: *Altså, det er ikke noget jeg er specielt overbevidst om, altså sådan noget med at læse horoskoper?*

Interviewer: *Ja.*

Interviewperson: *Og healing og sådan noget?*

Interviewer: *Ja.*

Også her ses en oprigtigt ment opmuntring til at fortsætte, som kan opfattes som ledende. Netop ved min brug af ordet ”*præcis*” signalerer jeg, at ja, det er det, jeg gerne vil have, at du skal fortsætte med. Og ved min 2. gang ja opfølgning, kan samtalens form opleves som ledende for interviewpersonen. I stedet for ”*præcis*” kunne jeg have valgt et uddybende spørgsmål, som f.eks.: ”hvad mener du med alternative tilgange?”. På den måde ville jeg have spurgt ind til interviewpersonens erfaring og holdning, i stedet for blot at bekræfte ham.

Nedslag # 5

På et tidspunkt taler interviewpersonen om en af hans få personlige psykologirelaterede oplevelser, hvilket kommer til udtryk i en lille fortælling, om dengang hans søster opsøgte en ”*kværulant*”². I stedet for at spørge mere ind til hans holdninger og synspunkter vedrørende søsterens oplevelse, opstår følgende ordveksling:

Interviewpersonen: *Problemet er jo, at man begynder at leve efter det, man får at vide.*

Interviewer: *Ja, det er nok en meget god indvending.*

Interviewperson: *Men eller nej, det er, jeg kender heller ikke så meget til det, må jeg ærligt indrømme, så, andet end hvad gængs, hvad der bliver talt om af forskellige retninger og så videre.*

Interviewer: *Om hvad der for eksempel er oppe i medierne?*

Interviewperson: *Ja, ja.*

Jeg roser ham igen for hans synspunkt, og fortsætter med at spørge om, hvad der er populært i medierne. Det, der egentlig var ment som en god kobling til at tale om medier, bliver i stedet til en hurtig afslutning på en af hans få fortællinger om erfaringer med psykologi, og spørgsmålet stilles oven i købet på en ledende måde.

Nedslag # 6

I forbindelse med opfølgningen på et spørgsmål roser jeg ham direkte: ”*Ja, godt eksempel*”. Hvorefter interviewpersonen kommer med yderligere eksempler. Her er det tydeligt, at jeg roser ham. Det var imidlertid ikke det, der var min mening. Det, der var min mening, var at tilkendegive, at det der nævnes, var noget, vi kunne tale mere om, men samtidigt siger jeg også, at det er det, jeg vil høre. Jeg går direkte ind og beder ham om at fortsætte med at finde på eksempler, og dermed indtager jeg nok igen en ekspert/lærer-rolle, hvor jeg anerkender ”*eleven*” for at være inde på noget af det rigtige. Dermed understreger jeg samtidig min merviden på området, hvilket igen kan virke ledende og forstærke pleaser-effekten. Spørgsmålet er uhensigtsmæssigt, da det får interviewpersonen til at forsøge at finde flere tilsvarende eksempler, som han tror, at jeg vil synes om i stedet for at fortælle om sine egne erfaringer.

² Interviewpersonen siger ”*kværulant*” ikke clairvoyant.

Nedslag # 7

Med følgende spørgsmål afskærer jeg mig sandsynligvis fra at få yderligere beskrivelser af interviewpersonens livsverden: ”Sådan, stadig for at holde det på det generelle plan, hvis man så går til psykolog, tror du så man, det var noget man ville dele med familie eller venner eller ville man holde det lidt mere for sig selv? Nu har vi jo været inde på, at din tankegang er, at man ikke...” Her opfordrer jeg direkte interviewpersonen til at blive på det generelle plan. Hvilket må anses for uhensigtsmæssigt, hvis jeg ønsker at få et bedre indblik i interviewpersonens holdninger til psykologien og dermed hans livsverden. Jeg husker situationen meget tydeligt, for jeg var lidt skræmt over spørgsmålet i interviewguiden. Jeg var bange for, at jeg ville komme til at spørge ind til noget, som han ikke ønskede at svare på, netop fordi der kunne være en mulighed for, at interviewpersonen havde gået til psykolog, og det ønskede jeg absolut ikke at åbne for i denne situation. Dels ville det være uetisk, og dels ville jeg muligvis ikke kunne håndtere situationen, hvis den udviklede sig i en terapeutisk retning. Med andre ord er resultatet af min forsigtighed en distancering fra hans holdninger, som måske overordnet forstærker pleaser-effekten.

Nedslag # 8

Følgende nedslag er lidt interessant. Jeg bed mig selv lidt i læben efter at have stillet det, da jeg synes, det var lidt for ”Clement Direkte”-agtigt, men Steinar Kvale³ fremhævede spørgsmålet som værende et rigtigt godt konfronterende spørgsmål. Claus Elmholdt giver i sin feedback udtryk for, at jeg med fordel kunne have været mere undersøgende i min opfølgning. Spørgsmålet, jeg tænker på, er ”Er det en fordom” i følgende uddrag:

Interviewer: *Hvis du nu kort skulle opsummere, ville du så sige, at der eksisterer nogle fordomme om det at gå til psykolog?*

Interviewperson: *Der er vel den fordom om, at man har brug for hjælp. Nej jeg ved ikke?*

Interviewer: *Er det en fordom?*

Det skal siges, at interviewpersonens svar på det sidste spørgsmål fylder ca. en halv A4-side i transskriberet form, så der blev åbnet for noget, men var det den bedste måde, der blev åbnet på? Steinar Kvale mener, at konfronterende spørgsmål er gode, da de tvinger interviewpersonen til selv at blive forsker i sine egne meninger (2007, s. 92-94). Den proces, interviewpersonen dermed gennemgår, producerer god viden om interviewpersonens holdning vedrørende fordommene om det at gå til psykolog, og dermed også om interviewpersonens holdning til psykologien. Hvis jeg i stedet skulle have anvendt Claus Elmholdts forslag om at spørge mere uddybende og for eksempel havde spurgt: ”hvad mener du med fordom”, tror jeg, at resultatet ville være blevet stort set det samme. Men set i lyset af, at der synes at eksistere en pleaser-agtig-interaktionsform imellem interviewer og interviewperson, kunne der argumenteres for, at det ville have været bedre at anvende Elmholdts forslag om et udforskende spørgsmål. Det konfronterende spørgsmål kan måske opleves af interviewpersonen som en misbilligelse af hans holdning, hvorved det kunne tænkes at lede ham væk fra tanken, da den synes at være i konflikt med en pleasende adfærd.

³ Se note 1.

Konklusion

Overordnet er der mange ledende spørgsmål i interviewet. En del af dem har sin berettigelse i kraft af at være bevidst fortolkende spørgsmål, hvor jeg forsøger at validere det interviewpersonen har sagt. Omvendt er min brug af ikke-intenderede ledende spørgsmål et stort problem. På den måde leder jeg nemlig interviewpersonen til at tale om nogle ting, som han føler, at jeg gerne vil tale om. Dette forstærkes af min udprægede brug af udsagnene "ja", "præcis" og "nemlig". Interviewpersonen kan netop opleve sådanne svar som en opmuntring: ja, du er på rette vej, det er det, vi skal tale om. På den måde kommer jeg måske ligefrem til at virke som ekspert eller lærer på området og han som en elev.

Dermed rejser spørgsmålet sig, om interviewpersonen har svaret på mine spørgsmål ud fra egne erfaringer, overbevisninger og holdninger, eller ud fra et oplevet pres i retning af at svare det, han forventer, jeg gerne vil høre. Meget tyder på, at han forsøger at please mig evt. pga. social desirability. Problemet bliver ikke mindre af, at interviewpersonen har meget få erfaringer med psykologi, i hvert fald hvad der kommer til udtryk i interviewet. Sammenfattet synes den viden, der blev produceret i interviewet i høj grad at have en pleasende karakter. Det skyldes dels spørgsmålene: de var både ledende og generelle. Dels mine svar, hvor mange bestod af "ja", "nemlig", "præcis". Dels den fysiske kontekst: interviewet blev foretaget på Psykologisk Institut og at emnet var holdninger til psykologien. Derfor mener jeg, at den viden der blev produceret i interviewet, var både biased og delvis overfladisk, da jeg ikke i tilstrækkelig grad fik spurgt ind til og undersøgt interviewpersonens holdninger til psykologien.

Mange tak til Svend Brinkmann og Claus Elmholt for lærerig og inspirerende feedback.

Referencer

- Coolican, H. (2004). *Research Methods and Statistics in Psychology*. Fourth Edition. Hodder arnold.
- Elmholt, C. (2005). Ledende spørgsmål og interviews som ledende kontekst. *Nyhedsbrevet - Center For Kvalitativ Metodeudvikling*, nr. 39.
- Kvale, S. (2007). *Doing Interviews*. London: Sage Publications.